

PARLAMENT DE CATALUNYA

Serveis d'Assessorament Lingüístic

**USOS IGUALITARIS DEL LENGUATGE EN LES LLEIS
(PARLAMENT DE CATALUNYA, 1980-2010)**

**MARGARIDA SANJAUME
(«VISIBILITZAR O MARCAR: REPENSAR EL GÈNERE EN LA LLENGUA
CATALANA», UNIVERSITAT DE BARCELONA,
19.03.2010)**

Índex de continguts

1. Ocultació o visibilitat de les dones (1980-1994)	3
2. Criteris per a evitar usos discriminatoris (1994-1999)	7
3. Aplicació i revisió de criteris (1999-2010)	10
4. Conclusions.....	13
5. Referències bibliogràfiques	14

1. Ocultació o visibilitat de les dones (1980-1994)

En la sessió plenària del 24 de juliol de 1980, és a dir, poc després del restabliment del Parlament (ara fa trenta anys), una diputada va demanar al president del Parlament que no la tractés més de «senyoreta», i que fins que no es tractessin de la mateixa manera els seus companys diputats solters, ella demanava el tractament de «senyora». Era un acte de rebuig d'un tractament discriminatori que visibilitzava l'estat civil *només* de les dones. No cal dir que aquest tractament va quedar bandejat del llenguatge oral parlamentari a partir d'aleshores, encara que, de fet, aquest tractament ja no es feia servir en cap text juridicoadministratiu parlamentari ni en les fórmules d'entrada dels diaris de sessions.

El Sr. PRESIDENT: Té la paraula la **senyoreta** Calvet per a explicació de vot, en nom del Grup parlamentari del Partit Socialista Unificat, respecte a la totalitat del capítol 11 d'aquest títol.

La Sra. CALVET: Senyor president, senyors i senyores diputats, d'entrada vull fer una petita observació: dir al **senyor president** que jo sóc **senyora parlamentària**, tot i ser soltera. Fins que als senyors parlamentaris solters no els diguin *senyorets*, jo demanaria que fos **senyora**.

El Sr. PRESIDENT: Demano excuses a la **senyora diputada**.

La Sra. CALVET: Acceptades.

(Ple del Parlament, 24 de juliol de 1980)

Aquesta anècdota il·lustra, d'una banda, l'accés de les dones a un món predominantment masculí, el polític, que aleshores es reestrenava a casa nostra, i de l'altra el començament d'una nova època en què el llenguatge, l'ús del llenguatge que s'havia fet servir fins aleshores havia de canviar o podia canviar, per eradicar discriminacions com el sexisme. Aquests canvis van afectar en primer lloc els noms de les professions, els oficis i els càrrecs que tant poden ser exercits per homes com per dones. Aquests canvis, però, han anat sempre o gairebé sempre a remolc de les mateixes dones, que a poc a poc s'han anat incorporant a noves professions, a nous

oficis o a nous càrrecs reservats fins aleshores als homes. La feminització, en aquests casos, tant com la llengua ho permeti, facilita la visibilitat.

Convocatòria de proves per a proveir quatre places d' uixer (juliol del 1981)	Convocatòria de proves per a proveir tres places d' uixer o uixera (març del 1984)
---	--

Per exemple, el 1984 es van convocar places d'uixers al Parlament, i en aquella convocatòria per primera vegada els lingüistes van proposar de feminitzar el lloc de treball: «*uixer/uixera*». La proposta va causar una certa commoció i molts comentaris irònics. Aquella vegada una sola dona va passar a ser uixera, dins un col·lectiu aclaparadorament masculí. Però actualment al Parlament es fa servir amb tota naturalitat el femení «uixera», al costat d'«uixer», i la presència de les dones uixeres és perfectament equilibrada respecte als homes uixers.

Aquells primers anys el Parlament ja comptava així amb lingüistes que revisaven els textos parlamentaris i que participaven activament en la reelaboració d'un llenguatge juridicoadministratiu català, i especialment d'un llenguatge legislatiu propi.

En aquesta reelaboració es van seguir directrius i manuals de tècnica normativa dels anys vuitanta: la campanya per un anglès planer (el Plain English), a Anglaterra, i la guia «Redacció de les lleis», del Consell de la Llengua Francesa del Quebec. O les recomanacions de GRETEL, que seguia directrius de tècnica normativa d'Alemanya. Els lingüistes, juntament amb els juristes, els lletrats del Parlament, procuraven aplicar aquestes noves tendències en les lleis que aprovava el Parlament.

Avoid Sexist Language: (1) Using sex-neutral terms – Using sex-neutral terms means avoiding words which suggest that maleness is the norm or superior or positive and that femaleness is non-standard, subordinate, or negative.

(2) Using titles or 'he' and 'she' – It is better to avoid 'he', 'his', or 'him' when you intend to include both men and women.

(Plain English, 1979)

La guia quebequesa (1980), que es va convertir en un referent per als lingüistes del Parlament, establia una sèrie de principis i unes estructures fixes que havien de guiar la redacció de textos normatius per intentar que fossin clars, intel·ligibles i neutres, i també avançava en l'intent d'evitar usos discriminatoris en el llenguatge legislatiu. Aquella guia constatava, però, la complexitat d'aquesta qüestió, i explicava que la Llei d'interpretació de lleis, actualment encara vigent al Quebec, legislava sobre una qüestió aparentment gramatical, com és la distinció entre masculí i femení, en propugnar que «El gènere masculí comprèn tots dos sexes, llevat que el context indiqui el contrari.»

Dans notre monde contemporain où la femme s'affranchit lentement des préjugés ancestraux portés à son endroit, on peut s'attendre à de nouvelles confusions engendrées par des efforts, adroits ou maladroits, pour atteindre une égalité jusqu'alors inconnue.

(Rédaction des lois : rendez-vous du droit et de la culture, Montreal, Conseil de la langue française, 1980)

Le genre masculin comprend les deux sexes, à moins que le contexte n'indique le contraire.

(Loi d'interprétation, 1962 / 1982)

En el marc europeu, al principi del 1990, el Comitè de Ministres del Consell d'Europa va aprovar una recomanació sobre l'eliminació del sexisme en el llenguatge. I la UNESCO el 1991 va aprovar unes *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*, que van tenir una versió catalana el 1992:

Recommande aux gouvernements des Etats membres de promouvoir l'utilisation d'un langage reflétant le principe de l'égalité de la femme et de l'homme, et, à cette fin, de prendre toute mesure qu'ils jugent utile en vue:

1. d'encourager l'utilisation, dans la mesure du possible, d'un langage non sexiste qui tienne compte de la présence, du statut et du rôle de la femme dans la société, ainsi qu'il en va pour l'homme dans la pratique linguistique actuelle;

2. de mettre la terminologie employée dans les textes juridiques, l'administration publique et l'éducation en harmonie avec le principe de l'égalité des sexes;

3. d'encourager l'utilisation d'un langage exempt de sexisme dans les médias.

(Recommandation n° R (90) 4 du Comité des ministres aux états membres sur l'élimination du sexisme dans le langage, 1990)

Els prejudicis sexistes que el llenguatge transmet sobre les dones són el reflex del paper social que se'ls ha atribuït durant generacions. Malgrat que el paper de les dones en la societat ha experimentat des del començament del nostre segle, particularment en les últimes dècades, transformacions molt profundes, els missatges que el llenguatge continua transmetent sobre elles reforcen el seu paper tradicional i en donen una imatge relacionada amb el sexe i no amb les seves capacitats i aptituds, intrínseques a tots els éssers humans. [...]

La utilització del masculí amb valor genèric és molt més freqüent en plural que en singular. Igual que en altres llengües romàniques, en català els plurals masculins dels noms apel·latius de persona s'apliquen a homes i dones conjuntament, sigui quin sigui el nombre dels uns i de les altres. [...]

En aquests casos, proposem que es facin servir altres fórmules, com *els professors i les professores*, o bé noms col·lectius, com *el professorat, el personal docent*; en el cas d'alumnes, *els alumnes i les alumnes* o bé *l'alumnat*.

(Recomanacions de la UNESCO per a un ús no sexista del llenguatge, 1991, versió en català del 1992)

En el context de l'Estat espanyol, el 1990 el Ministeri d'Afers Socials va publicar l'opuscle *Uso no sexista del lenguaje administrativo*.

En aquella època, els projectes de llei que es presentaven al Parlament feien servir sempre el masculí com a genèric universal, tant en singular com en plural:

El **President**, que ha d'ésser **catedràtic** d'universitat, és nomenat pel **President de la Generalitat** a proposta del **Conseller d'Ensenyament**.

(Llei 11/1990)

Però en alguns casos també apareixien noms col·lectius femenins al costat de noms masculins genèrics per a designar determinats llocs de treball («les secretàries», per exemple, al costat dels «subdirectors generals»). Aquí hi havia, doncs, una visibilitat que en realitat era una segregació, i evidenciava així una forma de discriminació. Aquest cas apareixia en un projecte de llei que va decaure en acabar la legislatura; a

la legislatura següent es va tornar a presentar el mateix projecte, però amb una rectificació: el nom col·lectiu femení «secretàries» s'havia convertit en el nom abstracte «secretaries»:

Lliure designació: es cobreixen per aquest sistema els llocs de subdirector general, les secretàries d'alts càrrecs i aquells altres llocs de caràcter directiu. [projecte de llei presentat el 1990]	Lliure designació: es cobreixen per aquest sistema els llocs de subdirector general, les secretaries d'alts càrrecs i aquells altres llocs de caràcter directiu. [projecte de llei presentat el 1991]
---	---

El masculí genèric, que fins aleshores era la forma habitual en els textos oficials de l'Administració, cada vegada més era percebut com una ocultació de les dones i com una mostra d'ús sexista del llenguatge. La prova és que quan el 1992 per primera vegada una dona entra a formar part del Consell Executiu, del Govern de la Generalitat, com a consellera de Governació, trontolla aquest ús del masculí genèric singular. El 1994 el departament que dirigia aquesta consellera va presentar al Parlament un projecte de llei en què per primera vegada apareixia un desdoblament (fent servir la barra), en convivència amb masculins genèrics: «conseller/-a de Governació», però també «inspector», «sergent», «bomber», «funcionari», «director general» o «conseller d'Economia i Finances».

S'autoritza el Govern de la Generalitat i, si escau, **el conseller/a de Governació** i, pel que fa al títol sisè, **el conseller d'Economia i Finances** perquè dictin les disposicions necessàries per al desdoblament reglamentari d'aquesta llei.

(Projecte llei, 1994)

2. Criteris per a evitar usos discriminatoris (1994-1999)

Amb la intenció de regular els diferents recursos per evitar usos discriminatoris i sexistes de la llengua de les lleis, aquell mateix any, el 1994, els Serveis Lingüístics van elaborar una primera proposta de criteris:

1. Sempre que sigui possible cal emprar **substantius col·lectius** (del tipus *funcionariat*) o bé **termes epicens** (del tipus *l'ensenyant*). Si aquestes solucions no són possibles, recorrerem al desdoblament del terme (*les diputades i els diputats*). Usarem la barra que indica l'alternança de termes (*sergent/-a*) exclusivament en les referències a categories, dins de classificacions o llistes.
2. Cal **desdoblar també els adjectius, els participis passats i els pronoms que determinen o substitueixen dos o més substantius de gènere diferent**, amb vista a la claredat i la precisió de la Llei, a pesar que seguint la regla gramatical de concordança aquests modificadors haurien d'anar en masculí. En tot cas, **cal procurar d'evitar aquest desdoblament usant denominadors col·lectius no marcats o per mitjà dels altres recursos** que ofereix la llengua.
3. En el cas de les **referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, cal usar sempre que sigui possible el nom de l'òrgan**. Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan, **cal desdoblar-ho** (*el director o la directora*) o, millor, recórrer a fórmules no marcades (del tipus *la persona titular del Departament de..., la persona que n'exerceix la direcció...*).
4. En tots els casos de desdoblament en què concorrin en el text elements dels dos gèneres, **cal ordenar-los d'acord amb el criteri alfabètic**, aplicat als substantius (*les funcionàries i els funcionaris, les diputades i els diputats, però els metges i les metgesses, el secretari o la secretària, etc.*).

(Criteris per a evitar l'ús sexista del llenguatge en els textos del Parlament, març del 1994)

Aquells primers criteris, però, no es van poder aplicar amb la regularitat i la coherència que calia en els textos normatius, perquè les propostes eren acceptades parcialment, de manera que, per exemple, en la Llei de la Policia de la Generalitat (aprovada aquell any també, el 1994) conviuen la fórmula «la persona titular de...» amb masculins genèrics singulars: «president», «mosso», «caporal», «sergent» o «inspector», sense desdoblament. Per tant, el text resulta més discriminador que no pas si fes servir, com fins aleshores, el masculí genèric al llarg de la llei:

Pertoca al Govern de la Generalitat, per mitjà de **la persona que n'ocupa la presidència**, el comandament suprem del Cos de Mossos d'Esquadra. Aquest comandament és exercit per **la persona titular del Departament de Governació**, en els termes que estableix l'article 16.

(Proposta de redacció de la Llei de la Policia de la Generalitat, aplicant-hi els criteris dels Serveis Lingüístics, 1994)

Pertoca al Govern de la Generalitat, per mitjà del **president**, el comandament suprem del Cos de Mossos d'Esquadra. Aquest comandament és exercit per **la persona titular del Departament de Governació**, en els termes que estableix l'article 16.

(Text definitiu de la Llei de la Policia de la Generalitat, 1994)

Paral·lelament, el Ple del Parlament aprovava el 16 de juny de 1994 dues mocions relatives a l'ús no sexista del llenguatge, especialment en l'àmbit de l'Administració.

a) Promoure l'ús, en la mesura possible, d'un llenguatge no sexista que tingui en compte la presència, la situació i el paper de la dona en la societat, com s'esdevé respecte a l'home.

b) Fer que la terminologia emprada en els textos jurídics, l'administració pública i l'educació estigui en harmonia amb el principi de la igualtat dels sexes.

(Moció 58/IV del Parlament de Catalunya, sobre l'ús no sexista del llenguatge a Catalunya, aprovada pel Ple del Parlament, 16 de juny de 1994)

[...] insta el Govern a incidir en l'assumpció de les directrius emanades de les *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge* (del Centre Unesco de Catalunya) i les *indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu* (de la Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona) a l'hora de redactar missatges escrits emesos per l'Administració catalana (projectes de llei, decrets, resolucions, anuncis, comunicacions personals o genèriques a la ciutadania, publicitat institucional).

(Moció 59/IV del Parlament de Catalunya, sobre la utilització d'un llenguatge no discriminatori en l'Administració, aprovada pel Ple del Parlament, 28 de juny de 1994)

El 1996 els Serveis Lingüístics van tornar a elaborar una segona proposta de criteris, revisats i modificats, vista l'experiència de l'aplicació dels anteriors.

Per exemple, la pràctica havia demostrat que el desdoblament de substantius, articles, adjectius i pronoms feia molt feixuga, si no impossible, la lectura i la comprensió del text legislatiu, la qual cosa anava en detriment dels principis normatius i, en definitiva, de la seguretat jurídica:

***Els metges i les metgesses** titulars queden **integrats o integrades** en el Cos de Titulació Superior de la Generalitat, Salut Pública, i **els practicants i les practicantes titulars** queden **integrats o integrades** en el Cos de Diplomatura de la Generalitat, Salut Pública, amb la jornada de treball ordinària del personal que exerceix funcions administratives i tècniques al servei de l'Administració de la Generalitat.

Per evitar-ho, es va incorporar el criteri de desdoblar només el sintagma nominal, normalment, el substantiu, però no pas desdoblar els adjacents del sintagma nominal, és a dir, ni articles ni adjectius que sintàcticament hi haurien de concordar, ni tampoc els pronoms que s'hi refereixen:

- En el cas de les referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, cal usar sempre que sigui possible el nom de l'òrgan. Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan, cal desdoblar-ho (el director o la directora) o, millor, recórrer a fórmules no marcades (del tipus *la persona titular del Departament de...*, *la persona que n'exerceix la direcció...*).
- Sempre que sigui possible cal emprar substantius col·lectius (del tipus *el funcionariat*) o bé termes epicens (del tipus *l'infant*). Si aquestes solucions no són possibles, cal recórrer al desdoblament del terme (*els diputats i diputades*).
- **En el cas que es recorri al desdoblament, només s'ha d'aplicar al terme principal, i no pas als articles, als pronoms i als adjectius corresponents** (*els funcionaris i funcionàries expedientats*).
- Cal reservar la barra que indica l'alternança de termes (*inspector/-a*) exclusivament a les referències a categories, dins de taules de correspondències o llistes.

(Criteris per a evitar l'ús sexista del llenguatge en les lleis del Parlament, 1996)

3. Aplicació i revisió de criteris (1999-2010)

L'any 1999 es van tornar a revisar i rectificar els criteris del 1996, després de l'experiència en l'aplicació.

D'una banda, s'havia vist que no sempre era possible trobar termes epicens adequats, perquè, de fet, són escassos, i també era difícil recórrer en molts casos a noms col·lectius, perquè no sempre se'n poden formar.

I de l'altra, els desdoblements sovint poden introduir significats diferents dels pretesos, perquè el col·lectiu femení hi queda visible però segregat, la qual cosa pot arribar a generar discriminació en el precepte, com en aquest exemple:

Elaborar estudis i recerques sobre aptituds, habilitats i comportaments de **conductors, conductores i vianants**.

Partint del principi que la univocitat terminològica contribueix a la seguretat jurídica d'una norma, els desdoblaments s'han d'aplicar d'una manera rigorosa al llarg d'un mateix text legislatiu; si no, es poden produir disposicions clarament discriminatòries, com efectivament se n'han aprovat malgrat els esforços dels tècnics:

*L'aportació de **tots els ciutadans i ciutadanes** ha configurat una societat integradora, amb l'esforç com a valor i amb capacitat innovadora i emprenedora, uns valors que continuen impulsant-ne el progrés [...] **Els ciutadans de Catalunya** tenen dret a participar en condicions d'igualtat en els afers públics de Catalunya [...]

També es va evidenciar, amb la pràctica, que calia evitar les fórmules el·líptiques no marcades (*la persona titular del Departament; la persona que n'exerceix la direcció*), o fer-ne un ús molt limitat, perquè perjudicaven la fluïdesa, la concisió i la claredat del text i anaven en detriment, doncs, d'una bona tècnica normativa. A més d'enfarfegar innecessàriament, també poden originar confusions semàntiques que en un text normatiu resulten inacceptables:

*L'exercici d'aquesta funció recau sobre les condicions, materials o tècniques, de seguretat i salut laboral en matèria de locals i llocs de treball, equips de treball, equips de protecció, individuals i col·lectius, agents físics, químics i biològics quan afectin a les condicions de treball, així com sobre les modalitats d'assumpció **pel/per la propi/pròpia empresari/ària o per persones treballadores designades.**

Així, el 1999 es va fer una tercera versió dels criteris, que són els que actualment s'apliquen regularment, amb aquesta diferència respecte als del 96: en el cas que no sigui possible emprar substantius col·lectius o termes epicens, cal entendre el plural masculí com a terme genèric, referit tant a dones com a homes.

- En les referències fetes **en singular** a professions, oficis, càrrecs o funcions que tant poden ésser exercits per homes com per dones, si són fetes amb caràcter genèric, independentment de qui els pugui exercir en cada moment, cal explicitar les dues formes de la denominació, tenint present que es desdobra únicament el substantiu (llevat que sigui invariable), però no pas els determinants, els adjectius o els relatius, que es fan concordar amb la forma masculina del substantiu («un

interventor o interventora designat pel Consell», «el diputat o diputada electe»).

- Sovint es pot recórrer també, en aquest supòsit, al nom descriptiu de la funció («la presidència», «l'alcaldia»). I també es pot recórrer, en certs casos, a perífrasis no marcades («la persona titular de l'òrgan», «la persona que n'exerceix la direcció»), de les quals tanmateix convé fer un ús limitat, per tal com solen perjudicar la fluïdesa i la claredat del text.
- En les referències fetes **en plural** a col·lectius que poden ésser constituïts tant per homes com per dones, s'entén que el masculí té valor genèric, llevat que s'especifiqui expressament (o es dedueixi inequívocament del context) el contrari.
- Cal tenir present, en general, la possibilitat d'emprar substantius col·lectius («la població de Catalunya», «el personal al servei de l'Agència») o termes epicens («la persona», «l'infant», «el subjecte», «la víctima»).
- Cal reservar la barra que indica l'alternança de gèneres (*inspector/ora; administratiu/iva; bibliotecari/ària*) exclusivament a les taules de correspondències o llistes d'equivalències, integrades habitualment en els annexos de les normes.

(Criteris per a evitar usos lingüístics androcèntrics en els textos del Parlament de Catalunya, 1999-2010)

S'hi va incorporar, a més, una excepció: en algunes lleis, com en el cas del Codi civil, es pot recórrer a una clàusula que expliciti que el gènere masculí és inclusiu, llevat que el context indiqui el contrari, pensada especialment per a les referències a condicions (*tutor, curador, donant, posseïdor, etc.*):

- De manera excepcional, un text normatiu pot recórrer a una clàusula que adverteixi que el gènere gramatical masculí hi és emprat com a inclusiu tant d'homes com de dones, com en el cas del Codi civil.

(Criteris per a evitar usos lingüístics androcèntrics en els textos del Parlament de Catalunya, 1999-2010)

Finalment, cal fer una observació: en aquest àmbit, l'aplicació automàtica i sense rigor lingüístic d'un llenguatge políticament correcte pot conduir a solucions artificioses i fins i tot incorrectes. Com en aquest text que pretén esdevenir llei:

*Les administracions públiques han de crear serveis educatius adreçats a **les persones infants de 0 a 3 anys** i a les seves famílies i a donar-hi suport.

*D'acord amb el nivell de coneixement de l'audiència infantil i adolescent i conscients del seu estat formatiu, els anuncis no han d'incitar a la violència o a la comissió d'actes delictuosos, ni a qualsevol mena de discriminació, ni projectar imatges estereotipades de **persones infants i d'adolescents**, ni imatges degradants i violentes de **les infants i adolescents**.

Aquest exemple, en què s'evidencia l'autèntic problema del gènere gramatical masculí, percebut com a discriminador, sexista o ocultador de les dones fins i tot en el terme epicè «infant», ens hauria de fer reflexionar.

4. Conclusions

Recordem que les lleis i altres textos normatius acostumen a ser el resultat del consens: hi intervenen, per tant, molts autors. És feina dels assessors lingüístics i dels lletrats endreçar, reestructurar i, per tant, interpretar la voluntat dels legisladors, amb la finalitat d'aportar coherència als textos amb un llenguatge modern, precís i concís, i amb una forma i una estructura determinades, que ajudin a fer comprensibles i, per tant, més segures les lleis. Perquè el destinatari principal de les lleis del Parlament és, no ho oblidem, el poble de Catalunya, no només els especialistes.

Evitar usos discriminatoris i, per tant, visibilitzar les dones en les lleis forma part també d'aquest objectiu d'establir un llenguatge legislatiu propi. La visibilització de les dones es pot aconseguir amb la feminització, tant com ho permeti el sistema de la llengua, dels noms d'oficis, càrrecs i professions, i també amb l'aplicació d'altres recursos lingüístics que siguin respectuosos amb els requeriments d'un text normatiu, coherents i, sobretot, lingüísticament genuïns.

.....

Els criteris que els Serveis Lingüístics del Parlament apliquen als textos legislatius per evitar usos discriminatoris intenten aconseguir, doncs, aquest difícil equilibri entre la visibilització de les dones, la gramaticalitat i la bona tècnica normativa.

.....

Ponència publicada en:

JUNYENT, M. Carme (ed.) (2013) *Visibilitzar o marcar: Repensar el gènere en la llengua catalana*. Barcelona: Editorial Empúries. 204 p. (Biblioteca Universal; 253). ISBN 978-84-9787-864-7. p. 81-96

5. Referències bibliogràfiques

COMITÈ ASSESSOR PER A L'ESTUDI DE L'ORGANITZACIÓ DE L'ADMINISTRACIÓ (1992). *Norma. Elaboració de les normes*. Barcelona: Departament de Governació, Generalitat de Catalunya.

DUARTE, Carles (1986). *La discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*. Dins *Llengua i Administració*, pàg. 129-139. Barcelona: La Magrana.

ESTOPÀ, Anna; GARCIA, Cristina (2003). *Manual de llenguatge judicial*. Equip de Normalització Lingüística de l'Àmbit Judicial. Departament de Justícia i Interior. Generalitat de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA (1992). *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona.

— (2005). *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística. Institut Català de les Dones.

GENERALITAT VALENCIANA (1989). *Recomanacions per a un ús no sexista de la llengua*. València: Generalitat Valenciana. Institut Valencià de la Dona.

- GRUP D'ESTUDIS DE TÈCNICA LEGISLATIVA (GRETEL) (1995). *La redacció de les lleis*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- (2001). *Manual d'adequació jurídic-formal. Llibre d'estil per a l'elaboració de disposicions jurídiques*. Ministeri de Justícia de la República Federal d'Alemanya. Barcelona: Gretel.
- MARTINEAU, Robert; SALERNO, Michael B. (1996). *Drafting Legislation and Rules in Plain English*. Saint Paul: West Publishing Company.
- MESTRES, Josep M., et alii (2009). *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*. Vic: Eumo Editorial.
- MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE (2000). *Féminisation des noms de métiers, fonctions, grades ou titres*. Paris: Bulletin Officiel de l'Éducation Nationale [en línia: <http://www.education.gouv.fr/botexte/bo000309/MEND0000585X.htm>].
- PARLAMENT DE CATALUNYA. SERVEIS D'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC (2007). *Criteris de redacció dels textos normatius i declaratius del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- (2009). *Criteris lingüístics i formals per a la redacció dels títols dels expedients presentats al Registre del Parlament*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- PARRAMON, Jordi (2010). «*Monomarental*» *está bien... como chiste*. Dins. *Punto y Coma: Boletín de los traductores españoles de las instituciones de la Unión Europea*, núm. 116, gener-febrer del 2010. [en línia: http://ec.europa.eu/translation/bulletins/puntoycoma/116/index_es.htm]
- PAYÀ, Marta (2005). «*Les persones estem preocupats i preocupades*» (?!). *Criteris per a un ús no sexista del llenguatge en els textos del Parlament de Catalunya*. Dins *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació*. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005 [en línia: http://www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/6_Paya.pdf].
- SANJAUME, Margarida (2006). *Quan les paraules són llei*. Dins *III Seminari de correcció de textos: la terminologia i la correcció de textos*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 85-104.
- SPARER, Michel; SCHWAB, Wallace (1980). *Rédaction des lois. Rendez-vous du droit et de la culture*. Québec, Éditeur officiel.
- UNESCO (1992). *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya.
- (1999). *Pour l'égalité des sexes dans le langage*. Paris: UNESCO.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS, DEPARTAMENT DE FILOGIA CATALANA I LINGÜÍSTICA
GENERAL (2009). *Declaració sobre el gènere* [en línia:
<http://www.uib.es/depart/dfc/gresib/declaraciogenere.pdf>].

WYDICK, Richard C. (1998). *Plain English for Lawyers*. Durham: Carolina Academic Press.